

Kantagintza

Berrituz doan tradizioa

Baionatik Bilbora bide egin zuten iazko abenduan eta gure kantagintzaren emanaldia eskaini zuten Euskalduna Jauregian. Aurten, martxoan, beste agerraldi bat egin zuten Donostiako Kursaallean. Ekainaren 16an, bestalde, Euskal Herriko Kantu Txapelketa jokatu da Donostian. Kantagintzaren bidea urratu duten kantari eta kantazale horietako batzuegana bide egin dugu. Eleak, doinuak eta pasadizoak dakarzkigu.

MIKEL ASURMENDI

Argazkiak: Dani Blanco

ANJE DUDALDE, PIER PAUL BERZAITZ, Niko Etxart, Maddi Oihenart, Jojo Bordagarai, Maialen Errotabehere... Lapurdi, Zuberoa eta Baxenabarreko hiru belaunaldiko kantariak. Ipar Euskal Herriko 40 urteko kantagintzako eredu edo lagina. Anitz baitira kantariak, anitz kantazaleak. Konparazione: Marie-Agnès Gorostiague eta Jone Barneix, Irulegi Irratiko esatariak eta Euskal Kantu Txapelketako sustatzaileak. Eurengana guztiengana hurbildu gara, baita luzaz mintzatu ere kantagintzari buruz. Hona, solasaldian eskaini dizkiguten ele, doinu eta irudi frankoetatik argazki bat.

Zuberoan barna abian

“Aitak ez zuen bozik. Amaren aldetikoez bai. Ama Altzürükütik jina zen Muskildira. Familian kantariak ziren denak, orain ere bai. Amaren aitonetako bat Irlandatik heldu zen,

Ezkerrean
Pier Paul Berzaitz.
Eskuinean, Maddi
Oihenart eta Niko
Etxart. Hiru
zuberotar, hiru estilo.

akordeoi diatoniko batekin heldu ere. Amak bere aitak ere jotzen zuela erraten du, hamabi haur ziren...”. Pier Paul Berzaitzen hitzak dira. “Muskildiko San Antonio ermitan beilak izaten ziren, *manexak* ziren dominanteak kantuak ematean. Larzabale, Donibane-Garazi edo Hazparnetik jinak ziren, ez aski zuberotarrak nagusitzeko alabaina”.

Maddi Oihenarten mintzoa hauxe: “Gure etxean aita-ama entzun ditugu kantuz, sortu aitzin jada sentitzen omen da kantua. Baina etxeko irratitik frantsesezko kantuak entzuten genituen. Barkoxen ez zen besterik. France Inter, Montecarlo... Brassens, Brel, Barbara... Kantu anglosaxoiak ere, baina aise gutxiago”.

Niko Etxart bizpahiru urterekin heldu zen Parisera. Oporretan etortzen zen Zuberoara: “Azken bakantzetan jin ginelarik –anaia Jean eta lehengusuak– Etxahun Iruri, Kopen eta

Garat Arhan ziren azken txirulariak. Pette Etxekoparrek eta Jean Mixel Bedaxagarrek guk txirula jo eta kantuz konplexurik gabe egiten genituela diote...”. Etxartar gazteak, euskal kantaren eragile berriak izan ziren.

Frantsesa sukaldeetan sartzen zen bala-bala irratiaren bidez. Mendietan berriz, *Belatxa* kantaren azken hotsa entzuten zen doi-doi: “Belatxa hegaztiaren hegaldia adierazten du doinu horrek, ez dauka hitzik. Belatxak –zerutik hegazbehealde nola behatzen duen transmititzen du. Gilen Ephherrek Altzürükün eman ohi zuen. Metafora polita da. Belatxa pertsona da, oiloak edota txitak begiratzen ditu”, diosku Berzaitzek.

Etxart eta Oihenartek diotenez, egun Etxekopar, Bedaxagar eta Axiari musikariek beren maneran abesten dute *Belatxa*: “Mirakulua duzu. Mirakulua ere, oro har, kantuak iraganetik egundaino ekartzeko egin den ahalegina. Orduan kantari asko zegoen, ahotsak sekulakoak ziren, ederrak, indartsuak... Elkartasunean eta elkarrekin bizitzeko harremana lantzen zuten kantuaren bidez, eta hori ari da aldatzen egun”.

Antzina –diote biek– pertsonak ingurumenean parte-hartzen zuen eta ingurumenak hartzen zuen pertsona. Horrek sortu du pertsonaren nolakoa, pertsona ingurumenarekin sortzen baita. Lehen jendea kanpoan ari zen kantan, zabalki, plazan, egun aldiz mikrofonoz. Kanta ez da modu berean lantzen. Horrek aldatu du kantua.

Zuberoan hartaz –mendigoietan–, goragotik kantatzen da Lapurdin baino. Tradizioak ere badu eragina. Kostaldean azken moda nagusitzen da, Zuberoan –Biarion eta Baxenabarren ere– kanta badu zentzu mistiko bat, ingurumenak biziagotua, lurrari lotua. Dantzarekin berdinean, edonork ez du zuberotar dantzan egiten. Zuberoak gorde du dimentsio mistiko hori: “Ene aitak [Dominika Etxartek] ez zekin abotsa kontrolatzen, beti potenteki abesten zuen, eta halako anitz dituzu” dio Etxartek.

Michel Labeguerie eta Hegoaldea

Berzaitzek Muskildiko eskolaldia uros iragan zuen. Gaztetan Maulera joan zen. Zaila izan zen hasiera. “Zokoratua nintzen pixka bat, sentimendu bat da, ene pertzepzioa... Agian ez zen horrela”. Muskildi, Atharratze edota Larraineko gazteek Mauleko burgesiaren giroa ezagutu zuten: “Bai aurpegiz bai izatez, diferenteak ginen, Mauleko burgesia hori frantses-

“Antzina, elkartasunean eta elkarrekin bizitzeko harremana lantzen zuten kantuaren bidez, eta hori ari da aldatzen egun”

MADDI OIHENART ETA NIKO ETXART

tua zen arras. Gutaz trufatzen ziren, geure mintzatzeko maneraz. Egun berriz, garaipen pertsonal gisako bat sentitzen dut. Gure musika ‘erosten’ dute, errekonozimendu gisakoa da, orduan frustrazio handia zen-eta”.

Hazpandar txistulari batek argitu zion bidea Berzaitzi. Hark etxeko abesti zenbait ematen zuen, berak The Beatles behatzen zuen. Euskaraz mintzo zen, eta musika eta abestiak euskaraz egiten zituen: “Espiritua zabaldu zidan. Frustrazioa minik handienetarik bat zela erran zidan, euskaldunok biziki pairatu duguna, kasu egin behar nuela. Euskaldunok hiru aukera genituela zioen: armak hartzea, Parisera joatea –frantsesa bihurtuz– edo hirugarrena, ikasi eta borrokatzea. Borrokatu laborantzian, enpresan, kulturaren esparruan... Kontzientzia ireki zidan”. Handik lekora Beñat Sarasola eta Joanes Borda ezagutu zituen, haiek ere frustrazioa bera bizia zuten. Meza euskaraz eman nahi zutelako apaizgotik bota zituzten. “Beñatek Urdiñarbeko bestetara eramanez ninduen: Mikel Laboa, Lourdes Iriondo, Jose Angel Irigarai... kantuz entzun nituen”.

18 urterekin joan zen Arrasatera lehen aldiz. Kantaldia izugarria izan zen. Ukituta eta hunkituta geratu zen. Baita Villabonara joan ere, eta beldurtu. Gurasoek ez joateko esaten zioten. 1970eko urtealdia zen: “Gazteak euskaraz mintzo ziren, ez nuen holakorik zegoela inoiz pentsatu. Hori da nire bidea, nire mundua, pentsatu nuen”.

Atharratzeko ostatuan biltzen ginen lagunak, dantzaldietara joaten ginen, soinu zale. Kantuz hasi eta gaua pasatzen genuen inor ikusi gabe. Bi urtez aritu, eta gero etxean geratu nintzen, etxeko lanetan, hamabost urte eman nituen kantuz ari izan gabe”. Oihenarten aburuz, kanta berria sortuko da. Baina herrialde edo eskualde bakoitzak bere nortasuna dauka, eta kantaren berezkotasuna galtzen ari da: “Noski, pertsonak beti kantatuko dute manera batez edo bestez, baina kanpoko kulturaren influentzia gero eta azkarragoa da, gero eta handiagoa. Nola atxikiko dugu Zuberoako identitatea?”.

Baxenabarren gaindi

Gabadikoa da (Baxenabarre) Jojo Bordagarai, aita Pagolakoa (Zuberoa) zuen ordea: Alexandre. Arotza zen, ferratzaila. Etxean beti kantuz ari ziren, apairuetan, ezteietan... Lehen agerraldi publikoa 10 urterekin egin zuen Bernadette arre-

barekin. Niko Etxart, Benito Lertxundi, Peio eta Pantxo... izan zituen begiko: “Labeguerie ez nuen ezagutu, baina haren *Txorieri mintzo zen* kantuak biziki pentsarazi dit betidanik. Kantaria arbol baten gainean, buru xoro ezti bat. Labegueriek euskal kanta modernizatu zuen, gitarrarekin kantuz aritzea iraultza izan zen; frankismo garaia zen. Ni ere Hegoaldera joan izan naiz, baina bekan. ETako kide baten aldeko kantaldian kantatu nuen behin-edo. Guardia Zibila etorri zen. Gure kulturari azkarki atxiki nintzaion harrez gero”.

Bordagaraik garai beltza ezagutu zuen. “Ohartu nintzen Euskal Herriak zapalketa gaitza bizi zuela kulturalki: hizkuntzaren aldetik, lurraren aldetik... Bi estatuek egin diguten ebasketa izugarria sufritu nuen. Hasarretu eta ene baitan zerratua bizi izan nintzen, frustratua... Euskarari eta kantatzeari esker egin nuen aitzina: *Euskara eta kito*, nioen. Berantago, euskarazko testuak lantzean, kantari frantsesen testuak ere aztertu ditut, eta errebelazioa izan zen. Brassens, Brel, Ferrat edo Renauden testuak izugarriak direla ohartu nintzen. Horrek erakutsi dit kultura guztiak merezi dutela bizitza,

elkarrekin bizi daitezkeela, baina batak bestea zanpatu gabe”. Euskara irakaslea da eta kanta erabili ohi du irakasteko. Ikasleak ez dira gai luzaz mintzatzeko, baina kantuaren abantaila da, antzerkia bezala, gogoz ikasten ahal dutela, lehenik ahoan gozatzen. Bere ustez, hitzak errepikatuz gogo gaizatzen da: “Lehen jendeak gehiago kantatzen zuen osta-

“Gure familia ez zen abertzalea, euskaraz mintzo ginen etxean, baina ez arrazoi ideologikoengatik. Nik abertzaletasuna 16 urtetan ezagutu nuen, Euskal Etxean, Hegoaldeko errefuxiatuei esker. Jauzi handia izan zen. Soroak taldearen eragina ukan nuen. Soroak en kantuak ederragoak atzematen nituen Michel Labeguerieren kantuak baino” gogoratu du Etxartek. “Pentsa, nik Labeguerie –segitzen du Oihenartek– anitez berantago ezagutu nuen, eta Soroak ere bai; Robles familia. Iker eta Ugutz Labeguerie baino lehenago hasi ziren kantuan”.

Ugutz Roblesekin kontatzen ohi du, Soroak taldeak kontzertu bat eman zuela Itsasun eta Labegueriek “hori da nik egin nahi dudana kantu moldea” zioela. “Prefosta, Labeguerie politikari eta kultur eragile handia zen orduan, eta kantuaren argizale bilakatu zen”.

Orduantxe, Etxart, 17 urterekin, hasi zen rockaren munduan, Parisko 80.000 laguneko auzoan arrakasta bildu zuen, harrokeriarik gabe diosku: “Egia, oso ezaguna nintzen, aita ez zuen maite ene ibilmoldea. Artisten kartierra zen, ene eskolako lagunak gurasoak luthierrak, pintoreak edo aktoreak ziren. Frantses kantari izateko xantza eman zidaten, ostiral guztietan txanpaina klikatzen genuen [irriz]. Alabaina Altzürükün hurrupatu nuen egun defendatzen dudana euskal kantagintza tradizionala. 21 urterekin itzuli ginen Zuberoara”.

Oihenart da mintzo: “Ni aldiz oso gutxi ibili naiz kantuz, berant plazaratu nintzen.

Ezkerrean, Jojo Bordagarai. Hemen goian, Maialen Errotabehere. Biak ala biak, Euskal Kantu Txapelketaren bidez eman ziren ezagutzera.

“Gutaz trufatzen ziren, egun, berriz, gure musika 'erosten' dute, errekonozimendu gisakoa da, orduan frustrazio handia zen-eta”

PIER PAUL BERZAITZ

● Kantagintza

tuetan. Hizkuntzaren erabilera apaldu den ahala kantua tipitu da. Baina kanta ez da sekula hilen, birmoldatzen ari da. Baiona eta Garazi Kantuz ekimenak horren lekuko. Txori guztiek badute kantatzeko ahala, bakoitzak bere maneran. Rockeroek, folk eta rap kantariak, eta abesbatzakoek berena, baina denok badugu leku bat. Gogotik aritzea da gakoa, ezin zaio inori estilo bat inposatu. Bertze belaunaldiak heldu dira eta beste estiloekin interesatzen dira, baina kantua sentitzen baldin badute, kantuaren tirria, euskaraz bada, euskal kanta izanen da. Peio Ospitalek erran zidan iaz, 80 euskal disko atera zirela Durangoko Azokan, estilo eta joera guztietakoak”.

Baxenabarren gaindi Lapurdira

Anje Duhalde arrangoiztarraren iritziz Labeguerie urrats inportantea izan zen, baina kantagintzaren oinarriak etxean izan dituzte kantariak, herrian alegia: “Ni kantuz inguratutik hezi naiz, aita eta osabei izugarri gustatzen zitzairen kantatzea, ez zen apairurik kantan egin gabe. Labeguerie eta ene aita lagunak ziren, eskolan elkarrekin ibilitakoak. Esaten da estilo bat asmatu zuela, baina ez dut uste. Gure kantagintzaren estiloan Brassens, Brel edota Leo Ferrek eragin zuten bereziki, besteak beste”.

Lete, Laboa, Lertxundi... Ez dok Amairukoen aroa zen Maialen Errotabehere hazpandarra sortu zelarik: “Ni sortu naiz horiek kantuz ari zirelarik. Kantari horiek entzun ditut tipitik, baina nik ez nuen giro hori ezagutu. Niretzat kantu garaikideak ziren jada, alegia, giro normala zen. Anjeren kantuetatik beste estilo bat ere jaso dut, baina euskal estiloa ‘finkatua’ zen jada. Ezpela taldean egin dut kantuaren ezagutza, koro batean. Etxean bagenuen ere kantatzeko ohitura, ez genuen egunik pasatzen kantuz aritu gabe”.

1970 urtea zen. Burgosko auziaren kariaz manifestazio handiak izan ziren Baionan.

Anje Duhalde, Mixel Ducaurekin batera Errobi taldeko partaidea.

Kantari lapurtarrek estilo berria sortu zuten euskal kantagintzaren historian.

“Euskarari eta kantatzeari esker egin nuen aitzina: Euskara eta kito, nioen. Gero euskarazko testuak lantzean, kantari frantsesen testuak ere aztertu ditut, errebelazioa izan zen”

JOJO BORDAGARAI

“Theslari asko ziren, bizitzeko beste kultura bat zuten, horrek kontzientzia aldaketa ekarri zuen gure artean. Ordurako euskalduna nintzen, baina ez zen arras errotua nire baitan, kontzientzia politikoa batez ere garai hartan hartu nuen” diosku Duhaldek

Daniel Landart ezagutzeko xantxa ukan zuten. Landartek bideratu zituen bera eta Mixel Ducau: “Nire belaunaldiak orduan hasi ginen jabetzen Euskadi hitzaz, eta orduan ez zegoen Euskal Herria eta Euskadiren artean kontraesanik”. Behinola Donibane Garaziko Vauban zine-man, Etxamendi eta Larralderen ondoren, haiek igo ziren eszenategira. Bateria, gitarra eta baxua zekartzaten: “Izugarrria zen, baina urratsa eman behar zen, Manex

Pagolak lagundu gintuen. Hirugarren kantuan 40 urtetik gorakoek utzi zuten aretoa. ‘Hori ez duk gure musika’ zioten. Gaztea(goa)k geratu ziren, noski”.

Handik bi urtera, Errobiren arrakasta itzela izan zen: “Hitzek musikaren estiloa baldintzatzen dute, edo gure kasuan hala izan zen. Nire musika kontzeptuan ez dira sartzen musika ederra eta hitzak soilik. Biak batera doaz, edo bestela ez dago kanturik”. Solaskiddeen aburuz, gure kanta bizi liteke euskararik gabe, baina kantaren sorkuntza ez. “Hori bai dagoela zalantzan eta arriskuan”. Ez dute onartzen euskal kanta euskararik gabe, funtsezko kontraesana dela diote, kontraesanez-

ko mundu batean bizi gara, ordea. Hartaz, kantariak eginal hal guztia egin behar dute euskara bizirik atxikitzeko. Errotabehereren eleak dira hauek: “Nik nahi nuke Hegoaldera gehiago joan kantatzera, baina gure belaunaldia ez da Anjerena bezala ari, gazteagoekin ez da loturirik atxiki. Gu ez gara joaten, ez bada aurreko belaunaldikoekin batera. Gazteago garenok zailtasunak ditugu Hegoaldera joateko”.

70eko hamarkada izugarria izan zen zentzu askotan, European nahiz Euskal Herrian.

Txapelketa Nagusia, lehia eta polemika

Euskal Kantu Txapelketa (EKT) Euskal Herri osoko ekimena da. Lehen ekitaldiak 1970eko hamarkadan izan ziren. Erramun Martikorena orduan “plazaratu” zen, Larzabalen (Baxenabarren). Benito Lertxundik berak ere parte hartu zuen. Eñaut Larralde (zendu berria), Daniel Landart edota Maite Idirin ditugu kudeatzaile izandako batzuk; Niko Etxart eta Anje Duhalde epaimahaikideak izan dira, besteak beste. Jojo Bordagarai, Maddi Oihenart eta Maialen Errotabehera txapelketako “emariak” ditugu halaber.

Euskal Kantuzaleen Elkartek Euskal Herri osoko kantazaleak biltzen ditu egun. Marie-Agnès Gorostiague eta Jone Barneix txapelketaren arduradun nagusiak dira Iparraldean: “Bi saioak bereziak dira: haurren txapelketa bi urtetarik behin egiten da, helduena, berriz, lau urtetarik behin. Aurten, Txapelketa Nagusia ekainaren 16an izanen da, Donostian. Bi sailetan banatuta: kantu tradizionala —edo herrikoa— eta sorkuntza”. Adibiderako: haurren txapelketan 600 haur inguru ari izaten dira.

1985ean Irigoien anaiak, Jojo Bordagarai, Patxi Saiz, Magali Zubillaga edota Maddi Oihenart ezagutarazi ziren. Gorabeherak izan dira bere historian. 1987an Eihelarren izan zen finala. Irigoien anaiek irabazi zuten kanta berri batekin: “Gorka Knörr epaileak gure kantua ezin sailkatua zela erran zigun. Batista Sobiet ene kantu laguna oso haserre atera zen, eta ni ere” diosku Oihenartek. “Eta horregatik arauak aldatu ziren, beti kantu tradizionala gel-

ditzen zen galtzaile, kantu berriari ematen zioten lehentasuna, gitarrak lagundurik” dio Etxartek.

Lehiak polemika sortzen du. Irigoien anaiei kantuak laborarien ingurukoak ziren, aldarrikatzaileak, politikoak. Oihenart eta Sobietenak, aldiz, XIII. mendekoak. Kanta zaharra eta modernoa batera epaitzea ez zen bidezkoa, eta aldatu da: “Alta, oraindik ere kantu berritzaileari ematen zaio garrantzi handiagoa” gehitu du Oihenartek.

Errotabeherak hauxe dio: “Ni saritua izanik, astebete-ko ikastaldia egin nuen Izuran. Berrogei bat musikari inguru ginen, kantuaren teknika eta musika idazten ikasteko, tauletan trebatzeko. Bururatzean emanaldi bat egin genuen. Horrek interesa eta nahia sortzen dizkizu, artista eta sortzaile izaera garatzeko grina”.

Duhaldek honela ezagutu zuen EKT: “Akelarre taldean aritu ondoren, Larralde deitu zidan. Txapelketa gauza bitxia iruditu zitzaidan, ez nuen ikusten zer ondorio ekar zezakeen. Noski, euskaldunok joko eta lehia maite ditugu, txapelketak. Epaile gisa segitu izan nituen pauso guztiak, kantariak nola prestatzen ziren... Zirrara izugarria sentitu nuen. *A capella* abesten zen nagusiki, laguntza gutxirekin. Oso gauza akustikoak ziren, pianoa ere tarteko batzuetan. Txapelketak guraso eta senideen artean ilusio izugarria sortzen zuela ikusi nuen. Hegoaldera zabaldu zen gero. Maialen bera hortik atera da. Lehen urrats bat da, gero musika munduan bide egiteko”.

Diktaturaren ondorengo garaia zen, borroka armatu eta errepresio bortitza. Duhalderena garai mitikoa izan zen, Euskal Herrian gauza asko gertatu zen, sozialki eta politikoki. Estilo bat markatu zuen aroa izan zen: “Gizartean bestelako sentsibilitatea zegoen ni kantatzen hasi nintzenean. Hegoaldean batzuetan bi ordu aurreratu behar izaten zen kantaldia guardia zibilak etorriko ziren beldur. Horrek publikoaren jarrera aldatzen du, bistan da”. Errotabeherak hartu du hitza. “Hori batetik, eta bestetik, gu sortu gara irratia, telebista eta Internetekin. Etxekoen eragina tipiagoa da, guk eragina ukan dugu zuzenki kanpotik, zuek baino azkarrago, estilo askoren influentzia ukan dugu. Guk globalizazioaren eta kultur nahastearen eragin izugarria bizi dugu. Anjeren garaian gauza berriak egin ziren, baina orain zer egiten da berri? Orain ez da hainbeste sortzen, gauza batzuk, baina gutxi”. Errobi taldeak, adibidez, diskoak eta kaseteak publiko mugatu batentzat egin zituen: “Egun dena dator arrapaladan, orduan ere bai, baina guk ez genuen gaur egungo geruza mediatikoaren eragina bizi.

“Egun dena dator arrapaladan, orduan ere bai, baina guk ez genuen egungo geruza mediatikoaren eragina bizi (...). Orduko hedabideen eragina ez zen egungoen adinakoa”

ANJE DUHALDE ETA MAIALEN ERROTABEHERE

Orduko hedabideen eragina ez zen egungoen adinakoa” diote bi-biek.

Irratiko esatariak Garazin

Irulegi Irratiko esatariek —Gorostiague eta Barneixek— seinalatu ziguten bidea, eta ororen buru, euren eleentzat leku eskas geratu zaigu. Solaskide guztiak laudatu dute joan deneko 30 urteetan Euskal Irratiek euskal kanten zabaltzeko egin duten lana, baita Euskal Kantu Txapelketaren garrantzia azpimarratu ere. Kazetari biek Michel Labeguerieren *Gura Euzkadiko*, Etxamendi eta Larralderen *Joseba Eloseg*i, Xabier Leteren *Xalbadorren heriotzean* kanten doinuak oroitarazi dizkigute, besteak beste. Imanol Kantuz ekitaldiaren arrakasta ere azpimarratu dute. Eta, oroz gainera, Erramun Martikorena. *Gure lurretik* azken diskoak denbora ganditzen baitu: “*Gure lurretik* tituluak berak dena erraten du. Euskal Herrikoa dela, lurrari atxikia, xumeki. Kantu herrikoiak dira, gure bertsoak kantatzen ditu, garai bateko laborantzen eta harat-honat ibilitako euskaldunen istorioak... bere xokotik”. ■

